Г. Ф. Пономарьова

Моніторинг освітньої діяльності викладача і здобувача вищої освіти як ключових суб'єктів якісного освітнього процесу

Якість освіти, зокрема вищої педагогічної, в сучасних умовах не лише залишається актуальною педагогічною проблемою, а й зумовлює низку викликів, пов'язаних з діяльністю ключових суб'єктів освітнього процесу – викладача і здобувача освіти.

Аналіз змісту наукових публікацій [1–12], освітньої практики та власних наукових досліджень [6] засвідчує все ще недостатній рівень якості вищої освіти, зумовлений низкою чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру:

1. Об'єктивні:

– відсутність чи недостатня якість матеріально–технічної бази (обладнання і матеріали для забезпечення навчальної, самостійної, наукової тощо роботи; відсутність єдиної платформи для забезпечення навчання, зокрема дистанційного тощо);

– відсутність або низький рівень адаптації державних стандартів у конкретному ЗВО;

– якість наявних освітніх, освітньо–наукових програм;

– якість організаційно–управлінської діяльності в галузі освіти на різних рівнях;

– якість змісту та технологій освітнього процесу;

– недостатня ефективність наукової діяльності щодо структурування, змісту, методик тощо освітнього процесу у ЗВО;

– відсутність системного моніторингу освітньої діяльності закладу вищої освіти за чітко визначеними критеріями;

– стихійність або недостатня обґрунтованість упровадження педагогічних інновацій;

– умови для забезпечення неперервності навчання;

– відсутність достатнього морального та матеріального стимулювання суб'єктів освітньої діяльності.

2. Суб'єктивні:

– рівень кваліфікації професорсько–викладацького складу;

– якість викладання навчального матеріалу науково-педагогічними працівниками;

– рівень освітньої підготовки вступників до ЗВО;

– забезпечення мотивації здобувачів вищої освіти до навчання;

– наявність усвідомлених перспектив, сенсів та прагнень до самовдосконалення в усіх учасників освітнього процесу.

Одним із засобів підвищення якості вищої освіти є її моніторинг, про що зазначають українські і зарубіжні дослідники Д. Бодненко, О. Жильцов, О. Лещинський, Н. Мазур [4], І. Горда [5], І. Проценко, К. Гудименко [7], J. Bruner [9], D. Morgan [11] та інші.

У контексті зазначеної проблеми ключовими об’єктами моніторингу, на наше переконання, є процес та результати освітньої діяльності викладачів і здобувачів освіти.

Вивченню та оцінюванню фахової діяльності науково-педагогічних і педагогічних працівників у закладах вищої освіти України нині дійсно приділяється значна увага, зокрема з метою контролю її якості та результативності, вирішення питання конкурсного обрання на посади та укладання контрактів, фінансового і морального стимулювання тощо.

Знайомство з основними видами діяльності викладача в Англії, Данії, Німеччині, США і співставлення їх з освітньою практикою в Україні дало можливість виокремити такі, на наш погляд основні, сфери діяльності педагога вищої школи і критерії їх оцінювання:

1. Сфера навчання: рівень і якість розробки та реалізації відповідних форм і методів для досягнення цілей навчання; відповідність набутих компетенцій цілей навчання; відповідність набутих компетенцій цілям освітніх компонентів; здатність до критичного мислення і творчості у роботі зі здобувачами освіти; рівень дотримання загальноприйнятих стандартів поведінки і ЗВО.

2. Сфера науки й інші сфери творчої активності викладача: наявність нових здобутків, зокрема у нових галузях знань; розробка інноваційних педагогічних (освітніх) технологій, систем, методик; публікаційна діяльність за результатами дослідницької та інших видів творчої діяльності: монографії, статті, книги, науково-методичні роботи тощо.

Аналіз нормативної бази щодо освітньої та наукової роботи у ЗВО й узагальнення досвіду освітньої діяльності переконують, що при оцінюванні ключових сфер діяльності викладача ЗВО мають враховуватися:

– системність і систематичність навчально-методичної, наукової та інших видів творчої діяльності;

– кількість і якість презентованих результатів освітньо–наукової роботи (розроблені програми, навчально-методичні комплекси, опубліковані праці тощо);

– участь і результативність долучення до створення та реалізації програм, проєктів, стартапів, грантів тощо;

– організаційна, громадська, представницька діяльність (членство у фахових об’єднаннях, залученість до роботи професійно орієнтованих рад, журі, комісій тощо; організація, проведення та участь у роботі наукових конференцій, виставок; публічні виступи за допомогою засобів масової інформації з проблем освіти і науки);

– виконання колективних чи індивідуальних науково-дослідницьких тем;

– активність у консультаційній роботі, керівництві творчою роботою здобувачів вищої освіти та різними видами практики;

– залученість до профорієнтаційної роботи, співпраці зі стейкхолдерами.

Разом з тим, переконані, що викладання має залишатися основною функцією педагога у ЗВО.

Узагальнення результатів опитування 64 науково-педагогічних і педагогічних працівників та 108 здобувачів освіти 2–4-х курсів КЗ «ХГПА»ХОР упродовж 2022–2023 навчального року засвідчує, що найбільш суттєвими й важливими критеріями оцінювання викладання з точки зору викладачів і здобувачів освіти є такі:

1. Досконале володіння викладачем певною галуззю знань: викладачі – 68,2%; здобувачі – 70%.
2. Майстерність викладання, здатність забезпечити його ефективність: викладачі – 64,6%; здобувачі – 69,4%.
3. Спроможність викладача створити комфортне, стимулююче до успішного навчання, освітнє середовище: викладачі – 50,9%; здобувачі – 58,8%.
4. Забезпечення в аудиторії оптимального зацікавленого спілкування між суб'єктами освітнього процесу: викладачі – 45,9%; здобувачі – 47,7%.
5. Поєднання вимогливості й поваги до особистості, вміння вибудовувати ділові та дружні стосунки: викладачі – 44,2%; здобувачі – 46%.
6. Об'єктивність в оцінюванні процесу і результатів освіти: викладачі – 40,1%; здобувачі – 43%.

Додамо, що окремі критерії із перерахованих в анкеті є суттєвими лише для викладачів чи студентів.

Для викладачів:

– здатність забезпечити ефективний науково-методичний супровід освітнього процесу – 36,8%;
– постійне вдосконалення освітньої діяльності – 29%.

Для здобувачів:

– створення умов для самореалізації, самовиявлення студентів – 34.8%;
– володіння собою, терпіння, почуття гумору – 30%.

Успішність навчання здобувачів освіти ми пов'язуємо, зокрема, з ефективним викладанням, про яке зауважує Л. Флауерс [10] і яке виявляється у стимулюванні зацікавленості та якості подачі навчального матеріалу здобувачам освіти. Розглядаючи ефективність викладання як один із показників педагогічної кваліфікації викладача, пропонуємо щорічно визначати його для оцінки результативності освітньої діяльності. Така методика, навіть зважаючи на її певну недосконаліть, дає можливість відслідковувати динаміку професійного індексу викладача (Іп) на підставі результатів успішності студентів за формулою:

$$Іп = \frac{Тк - Тн}{Ус},$$

де Тн – результати тестування здобувачів освіти на початку навчального року, Тк – у кінці року, Ус – середнє арифметичне успішності студентів за рік.

Крім того, на професійний розвиток і підвищення якості викладача, як переконує практика організації моніторингової діяльності в Харківській гуманітарно–педагогічній академії, певною мірою впливає рейтинг педагога за такими критеріями як загальна характеристика складу науково-педагогічних і

педагогічних працівників, навчально-методична робота, наукова діяльність, організаційна та виховна робота.

Вивчення динаміки зміни позиції викладачів у рейтингу, починаючи з 2018 року, засвідчує, що регулярне визначення, обговорення та оприлюднення такого рейтингу сприяє його підвищенню у середньому на 2–3 позиції за рік для тих, хто на початку посідав останні місця, відповідно на кафедрах, на факультеті, в академії. Окрім морального стимулювання для викладача результати рейтингу розглядається і як підстава для матеріального заохочення, враховуються при конкурсному обранні на посади науково-педагогічних працівників, при нагородженні відзнаками різного рівня, при розподілі навантаження тощо.

У моніторингу освітньої діяльності здобувачів вищої освіти, зокрема педагогічних ЗВО, важливо враховувати не лише результати контролю за набуттям фахових компетентностей, але й орієнтуватись на результативність забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій. Це, на наше переконання, дає змогу більш об'єктивно і точно оцінювати якість навчальної діяльності здобувачів освіти на різних курсах.

Зазначимо, серед науковців поширюється переконання про те, що фахова підготовка здобувачів освіти з тієї чи іншої спеціальності не має і не може бути уніфікованою, а все більше слід орієнтуватись на їх індивідуальні освітні траєкторії, тобто на формування повного переліку компетентності [2; 12].

Спираючись на висновки науковців, пропонуємо детальну компонентно–індикаторну модель вимірювання відповідності навчальної діяльності визначеним стандартам результатів навчання для здобувачів освіти – магістрів. Пропонована модель ґрунтується на інтегральному показнику відповідності, як складової окремих індикаторів (див. табл. 1).

Визначимо загальну оцінку в частках одиниць таким чином:

0,5 – якість результатів навчальної діяльності не відповідає критеріям внутрішньої системи якості освіти ЗВО;

0,51 – 0,55 – низький рівень якості;

0,56 – 0,65 – достатній рівень якості;

0,66 – 0,75 – задовільний рівень якості;

0,76 – 1 – високий рівень якості.

Отримані дані вносяться до таблиці, що дозволяє відстежити стан і динаміку якості навчальних досягнень здобувачів вищої освіти як за окремими модулями, так і з дисципліни в цілому, як для окремого студента, так і для академічної групи загалом (див. табл. 2).

Таблиця 1

Компонентно-індикаторна модель вимірювання якості навчальної діяльності здобувачів освіти за окремими освітніми модулями (освітній ступінь магістра) у педагогічному ЗВО

№ з/п	Компоненти	M – вагомість	Індикатори	V – вагомість	і – коефіцієнт відповідності	Часткова оцінка індикаторів	Часткова оцінка компонентів
1.	Мотиваційно-цільовий $К_1 = m_1 * (v_1 * i_1 + v_2 * i_2 + v_3 * i_3 + v_4 * i_4 + v_5 * i_5)$	$m_{1=0,2}$	1. Знання й усвідомлення предметної області дисципліни.	0,15	i_1		
			2. Знання нових наукових досягнень та тенденцій розвитку предметної області.	0,2	i_2		
			3. Уміння співвідносити мету, зміст, методи і результати навчання з дисципліни та проєктувати навчальну діяльність.	0,25	i_3		
			4. Уміння розробляти силабус навчальної дисципліни та готувати матеріали навчально-методичного характеру.	0,25	i_4		
			5. Навички моніторингу задоволення очікувань здобувачів освіти від навчальної діяльності і щодо її результатів.	0,15	i_5		

2.	Змістово-гносеологічний $К_2 = m_2 * (v_6 * i_6 + v_7 * i_7 + v_8 * i_8 + v_9 * i_9 + v_{10} * i_{10})$	$m_{2=0.3}$	6. Уміння добирати знання, пов'язані з визначеною проблемою. 7. Уміння сприймати, усвідомлювати й формулювати навчальні завдання в контексті пізнавальної проблеми. 8. Уміння визначати недоліки та потреби щодо засвоєння (поповнення, поглиблення, вдосконалення) знань для вирішення проблем навчальної діяльності. 9. Знання методів і засобів та вміння обґрунтовувати доцільність їх застосування для вирішення пізнавально–практичних завдань в освітній діяльності. 10. Уміння моделювати зміст навчання і навчальні дії щодо його засвоєння.	0,15 0,15 0,3 0,2 0,2	i_6 i_7 i_8 i_9 i_{10}		
1	2	3	4	5	6	7	8
3.	Операційно-дієвий $К_3 = m_3 * (v_{11} * i_{11} + v_{12} * i_{12} + v_{13} * i_{13} + v_{14} * i_{14} + v_{15} * i_{15})$	$m_{3=0.3}$	11. Сучасні знання науково-теоретичних основ використання методів навчання в навчальній діяльності закладів освіти. 12. Володіння особливостями і специфікою організації освітнього процесу на різних рівнях та для різних форм освіти. 13. Уміння реалізовувати сучасні методи і технології освітньої діяльності, відповідно до мети і завдань конкретної навчальної дисципліни. 14.Уміння організовувати та стимулювати освітню діяльність здобувачів освіти з урахуванням їх психологічних особливостей та освітніх потреб. 15. Уміння здійснювати індивідуальний супровід здобувачів освіти на засадах партнерства та співпраці.	0,15 0,15 0,2 0,25 0,25	i_{11} i_{12} i_{13} i_{14} i_{15}		

4.	Контрольно–корекційний $К_4 = m_4 * (v_{16} * i_{16} + v_{17} * i_{17} + v_{18} * i_{18} + v_{19} * i_{19})$	$m_{4=0,2}$	16. Знання критеріїв, методів і технологій контролю (самоконтролю) процесу і результатів навчання. 17. Уміння планувати, розробляти (добирати) інструменти оцінювання відповідно до цілей оцінювання, змісту освіти, специфіки навчальної дисципліни, особливостей і рівня результативності навчання здобувачів освіти. 18. Знання методів і способів найбільш оптимальної і ефективної комунікації в процесі організації та забезпечення оцінювання результатів навчання на засадах академічної доброчесності. 19. Уміння здійснювати аналіз та корекцію (самоаналіз та самокорекцію) процесу і результатів навчальної діяльності здобувачів освіти, обґрунтовувати способи і засоби підвищення їх якості.	0,2 0,25 0,2 0,3	i_{16} i_{17} i_{18} i_{19}		
Загальна оцінка $К_{заг} = К_1 + К_2 + К_3 + К_4$							

Таблиця 2

Зведені дані про динаміку розвитку якості навчальних досягнень здобувачів вищої освіти педагогічного ЗВО за окремими компонентами освітньої програми (ОП)

Часткова оцінка компонентів за _ семестр _, н. р. _ Група __ ПІБ студента _____						
Початок семестру (н. року)	Мод. 1	Мод. 2	Мод. 3	Мод. 4	Мод. n	Кінець семестру (н. року)

Для візуалізації динаміки розвитку якості навчання здобувачів вищої освіти за окремими компонентами доцільно побудувати таку діаграму (рис.1).

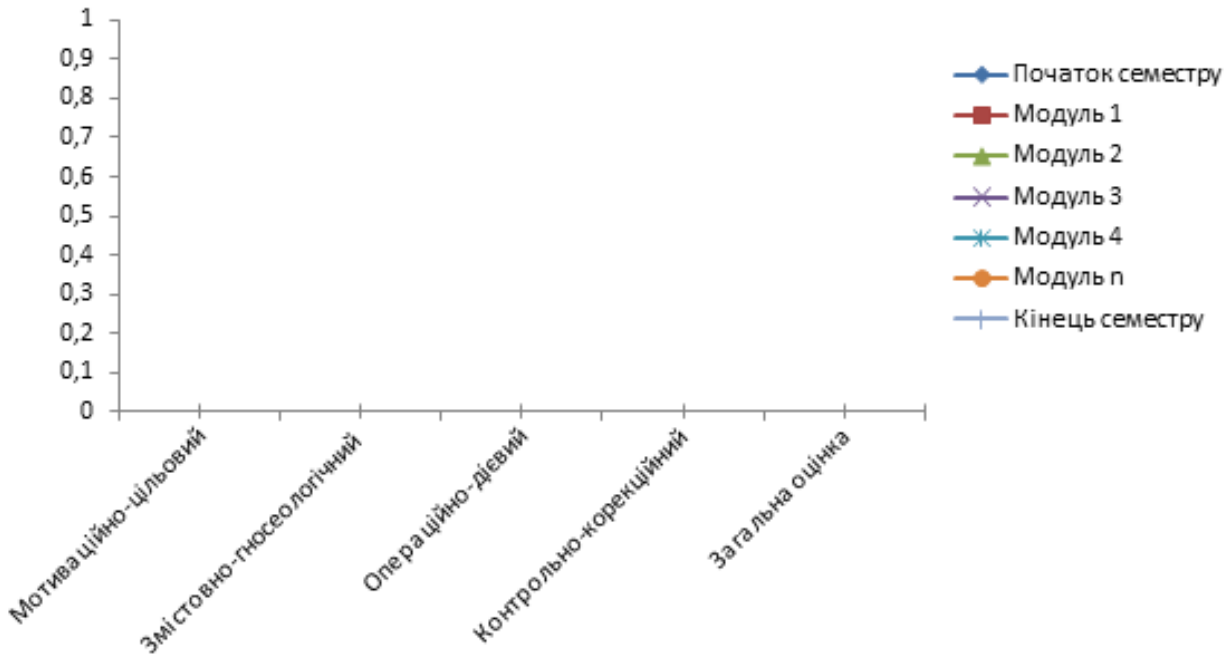

Рис.1. Розвиток якості навчання здобувачів вищої педагогічної освіти за окремими її компонентами.

Отже, підходи до моніторингу освітньої діяльності викладача чи студента вказують на його різноспрямованість, багатоаспектність, поліпредметність. Це зумовлює потребу в подальшому науковому обґрунтуванні та пошуку ефективних методик вивчення процесу і результатів освітньої діяльності.

Разом з тим, вважаємо доречним наш висновок про те, що для забезпечення якості освітнього процесу у його моніторингу важливо слідувати принципам систематичності, системності, комплексного аналізу та перспективності.

Список бібліографічних посилань

1. Ашумов, В. Р. (2010). Якість освіти у вітчизняних ВНЗ. Київ: Наукова думка. 122 с.

2. Бахрушин, В., Горань, О. (2012). Якість вищої освіти та сучасні підходи до її вимірювання. *Освіта і управління*, 4. т. 15. с. 7–12.

3. Бєляєв, С. Б. (2012). Теоретичні питання вибору об’єктивних критеріїв для моніторингу досягнень випускника. *Теорія та методика навчання та виховання*, вип. 32, с. 12–22.

4. Бодненко, Д. М., Жильцов, О. Б., Лещинський, О. Л. та Мазур Н. П. (2014). *Моніторинг навчальної діяльності*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 276 с.

5. Горда, І. М. (2014). *Методичне забезпечення моніторингу навчальних досягнень з математики студентів вищих аграрних навчальних закладів*. Канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (математика). Київ.

6. Петриченко, Л.О., Пономарьова, Г.Ф. та Попова О.В. (2009). *Основи педагогічної інноватики.* Харків, 192 с.

7. Проценко, І. І., Гудименко, К. М. (2015). Моніторинг як інструмент визначення якості освіти. *Педагогічні наук: теорія, історія, інноваційні технології,* [online] 4 (48). Available at: https://repository.sspu.sumu.ua/Bitstream/123456789/1573/1Monitorynh%20yak%20instrument%pdf [Accessed 14.09.2023].

8. Рацул, А. Б. (2010). *Організація і управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах освіти*. Кіровоград. 104 с.

9. Bruner, J. (1995). *The Culture of Education*. Cambridge: Harvard.

10. Flowers, L. (2000). The fourc's of an effective college teacher [online]. Available at: http://www.tcrecord.org [Дата звернення: 21 Листопада 2023].

11. Morgan, D. (2013). *Integrating qualitative and quantitative methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, 288 p.

12. Rarri, I. (2006). Quality In Higher Education. *Management*, 2(11), pp. 107–111.

References

1. Ashumov, V. R. (2010) *Yakist osvity u vitchyznianykh VNZ* [The quality of education in domestic HEIs]. Kyiv: Naukova dumka [Scientific thought], 122 p.

2. Bakhrushyn, V., Horan, O. (2012). Yakist vyshchoi osvity ta suchasni pidkhody do yii vymiriuvannia [Quality of higher education and modern approaches to its measurement]. *Osvita i upravlinnia* [Education and management], 4, vol. 15? pp. 7–12.

3. Bieliaiev, S. B. (2012). Teoretychni pytannia vyboru obiektyvnykh kryteriiv dlia monitorynhu dosiahnen vypusknyka [Theoretical issues of choosing objective criteria for monitoring graduate achievements]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia* [Theory and methods of learning and education], 22, pp. 12–22.

4. Bodnenk, D. M., Zhyltsov, O. B., Leshchynskyi, O. L. and Mazur, N. P. (2014). *Monitorynh navchalnoi diialnosti* [Monitoring of educational activities]. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, 276 p.

5. Horda, I. M. (2014). *Metodychne zabezpechennia monitorynhu navchalnykh dosiahnen z matematyky studentiv vyshchykh ahrarnykh navchalnykh zakladiv* [Teaching methodological support for monitoring of mathematics achievements of students of agricultural higher educational institutions]. Kand. ped. nauk zi spetsialnosti 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (matematyka). Kyiv.

6. Petrychenko, L.O., Ponomarova, H.F. and Popov, O.V. (2009). *Osnovy pedahohichnoi innovatyky* [Fundamentals of pedagogical innovation]. Kharkiv, 192 p.

7. Protsenko, I. I., Hudymenko, K. M. (2015). Monitorynh yak instrument vyznachennia yakosti osvity' [Monitoring as a tool for determining the quality of education]. *Pedahohichni nauk: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 4 (48). Available at: https://repository.sspu.sumu.ua/Bitstream/123456789/1573/1Monitorynh%20yak%20instrument%pdf [Accessed 14 November 2023].

8. Ratsul, A. B., Ratsul, A. O. (2010). *Orhanizatsiia i upravlinnia navchalnym protsesom u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity* [Organisation and management of the educational process in higher educational institutions]. Kirovohrad, 104 p.
9. Bruner, J. (1995). *The Culture of Education*. Cambridge: Harvard.
10. Flowers, L. (2000). The fourc's of an effective college teacher [online]. Available at: http://www.tcrecord.org [Дата звернення: 21 Листопада 2023].
11. Morgan, D. (2013). *Integrating qualitative and quantitative methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, 288 p.
12. Rarri, I. (2006). Quality In Higher Education. *Management*, 2(11), pp. 107–111.

Пономарьова Галина Федорівна. **Моніторинг освітньої діяльності викладача і здобувача вищої освіти як ключових суб'єктів якісного освітнього процесу.**

У статті висвітлено деякі питання моніторингу освітньої діяльності викладачів і здобувачів вищої освіти у контексті забезпечення якості освіти.

Виокремлено об'єктивні і суб'єктивні чинники, що зумовлюють зниження рівня якості вищої освіти. Названо ключові об'єкти моніторингу освітньої діяльності, сфери і критерії оцінювання діяльності викладача, зокрема з використанням результатів опитування як науково-педагогічних працівників так і здобувачів вищої педагогічної освіти.

Запропоновано деякі способи оцінювання професійної кваліфікації педагога, результативності та якості його наукової, методичної, виховної діяльності та компонентно–індикаторну модель вимірювання якості навчальної діяльності здобувачів освітнього ступеня магістра за окремими модулями з повного освітнього компонента.

Ключові слова: освітній процес; освітня діяльність; навчання; моніторинг; критерії; компонентно–індикаторна модель.

Ponomarova Halyna. **Monitoring the educational activities of a higher education teacher and a student as key subjects of the quality educational process.**

The article highlights some issues of monitoring the educational activities of teachers and students in the context of ensuring the quality of education.

The objective and subjective factors that determine the decline in the quality of higher education are highlighted. The key objects of monitoring of educational activities, areas and criteria for evaluating the teacher's performance are named, in particular, using the results of a survey of both research and academic staff and students of higher pedagogical education.

Some ways to assess the professional qualifications of a teacher, the effectiveness and quality of his/her scientific, methodological, educational activities and a component–indicator model for measuring the quality of learning activities of master's degree students in individual modules of the full educational component are proposed.

Keywords: educational process; educational activity; training; monitoring; criteria; component-indicator model.